

ИЗВЕСТИЯ

списание на Икономически университет – Варна

<http://journal.ue-varna.bg>

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ЦЕЛИТЕ НА ООН ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ 2030 В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА

Петя ДАНКОВА¹

¹ Катедра „Индустиален бизнес и логистика“, Икономически университет – Варна, България. E-mail: dankova@ue-varna.bg

JEL: Q01**Резюме****Ключови думи:**

устойчиво развитие,
цели на ООН за устойчиво
развитие, COVID-19.

През последните три години човечеството е изправено пред кризи, които дават своето отражение върху редица аспекти на социалната и икономическа реалност. Цел на настоящата статия е да се разгледат целите на ООН за устойчиво развитие 2030 (SDGs 2030) и предизвикателствата пред тяхното изпълнение в условията на днешните глобални кризи – световната пандемия от COVID-19 и разразилият се в началото на 2022 г. военен конфликт в Украйна. Представени са ключови факти за всяка една от целите за устойчиво развитие, които сочат, че реализирането им все повече остава под въпрос и изглежда все по-невъзможно. Заключение е, че човечеството е изправено пред икономически, социални и екологични предизвикателства, справянето с които изисква добра воля и единомислие от страна на всички световни лидери.

© 2022 Икономически университет – Варна

Цитиране: ДАНКОВА, П. (2022) Изпълнение на целите на ООН за устойчиво развитие 2030 в условията на криза. *Известия. Списание на Икономически университет – Варна*, 66 (4), с. 393 – 407.

Въведение

През последните години светът преминава през кризи, които поставят на изпитание правителства, международни и национални институции, стопански организации и отделни граждани. Военният конфликт в Украйна изправя чове-

чеството пред хуманитарна, продоволствена и енергийна криза. Пандемията от COVID-19 все още не е стихнала. Все повече се поставя под въпрос доколко реалистично е постигането на програмата на Организацията на обединените нации (ООН) за устойчиво развитие 2030 – програма, в която бяха вложени очаквания за едно по-добро бъдеще и пътица за тяхното постигане. Цел на настоящата статия е да бъдат представени целите на ООН за устойчиво развитие 2030 и актуалните предизвикателства пред тяхното реализиране. Проучени и обобщени са данни на Световната банка, Световната здравна организация, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие, ООН, Европейската агенция по околна среда, Световната метеорологична организация.

За проблемите на устойчивото развитие на планетата се заговаря за пръв път преди половин век, в хода на състоялата се през 1972 г. в Стокхолм конференция по проблемите на околната среда (United Nations 1972). Самото понятие „устойчиво развитие“ е въведено с доклада „Нашето общо бъдеще“, публикуван през 1987 г. от Световната комисия по околна среда и развитие. Докладът е планиран като глобална стратегия за промяна, в центъра на която стои концепцията за устойчивото развитие на планетата, дефинирано като *„развитие, което създава възможност за задоволяване потребностите на днешното поколение без да застрашава възможността на бъдещите поколения да задоволяват своите потребности“* (United Nations 1987). На практика постигането на устойчиво развитие предполага баланс между три групи цели – екологични, социални и икономически (Данкова 2012). През 1992 г. на конференция на ООН по околната среда и развитието е утвърдена световна стратегия за постигане на устойчиво развитие през настъпващия тогава двадесет и първи век, известна като „Дневен ред 21“ (United Nations 1992).

През септември 2015 г. Държавите – членки на ООН, приемат Програма 2030 за устойчиво развитие, определяна като качествено нова стъпка на международната общност в усилията за преодоляване на бедността и за промяна на икономическия и социален модел на функциониране на света. В преамбюла на документа се казва: *„Този план ще се изпълнява от всички държави и всички заинтересовани страни в условията на партньорско сътрудничество. Решени сме да избавим човечеството от тиранията на бедността и лишенията, както и да излекуваме нашата планета и да обезпечим продоволствената ѝ сигурност. Решени сме да предприемем спешно необходимите стъпки за осъществяване на неотложните промени, за да насочим света по пътя на устойчивото развитие. Предприемайки това съвместно пътешествие, обещаваме никой да не бъде изоставен или забравен.“* (United Nations 2015). През 2015 г. световните лидери очакваха до 2030 г. да бъде осъществен значителен напредък в постигането на устойчиво развитие

в световен мащаб. След като половината от заложеното време измина, добре е да се запитаме доколко е налице прогрес в изпълнението на целите за устойчиво развитие 2030.

Цели на ООН за устойчиво развитие 2030

Програмата на ООН за устойчиво развитие 2030 се определя като план за действие в пет основни насоки: (i) човечество: премахване на бедността и предоставяне на възможност на всички хора да осъществят своя потенциал в условия на равенство и здравословна околна среда; (ii) планета: опазване на планетата от замърсяване, включително чрез устойчиво потребление и производство, устойчиво управление на природните ресурси и борба с изменението на климата; (iii) благоденствие: постигане на пълноценен благоденствен живот за всички хора и икономически, обществен и технологичен напредък в хармония с природата; (iv) мир: изграждане на мирни, справедливи и приобщаващи общества, свободни от страх и насилие; (v) глобално партньорство за устойчиво развитие, основано на дух на засилена солидарност в световен мащаб.

Програмата на ООН за устойчиво развитие 2030 дефинира седемнадесет глобални цели за устойчиво развитие (SDGs),* които следва да бъдат постигнати до 2030 г. Целите съчетават трите взаимосвързани елемента на устойчивото развитие: икономически растеж, социално включване и опазване на околната среда. По-конкретно, целите на ООН за устойчиво развитие 2030 са (United Nations 2015):

SDG1. Изкореняване на бедността във всичките ѝ форми и навсякъде.

SDG2. Изкореняване на глада, постигане на продоволствена сигурност и по-добро изхранване, стимулиране на устойчиво селско стопанство.

SDG3. Осигуряване на здравословен живот и насърчаване благосъстоянието на всички хора от всички възрастови групи.

SDG4. Осигуряване на приобщаващо и справедливо качествено образование и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички хора.

SDG5. Постигане на равенство между половете и гарантиране правата на всички жени и момичета.

SDG6. Устойчиво управление на водите и осигуряване на достъп до вода и канализация за всички хора.

SDG7. Осигуряване на достъп до достъпна, надеждна, устойчива и съвременна енергия за всички хора.

* Sustainable development goals.

SDG8. Насърчаване на траен, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достоен труд за всички хора.

SDG9. Изграждане на стабилна инфраструктура, насърчаване на приобщаваща и устойчива индустриализация и стимулиране на иновациите.

SDG10. Намаляване на неравенството в рамките на държавите и между държавите.

SDG11. Превръщане на градовете и селищата в приобщаващи, безопасни, стабилни и устойчиви места за живеене.

SDG12. Осигуряване на устойчиви модели на потребление и производство.

SDG13. Предприемане на спешни действия за борба с изменението на климата и неговите последици.**

SDG14. Опазване и устойчиво ползване на океаните, моретата и водните ресурси.

SDG15. Опазване, възстановяване и насърчаване на устойчивото ползване на сухоземните екосистеми, устойчиво управление на горите, борба с опустиняването, преустановяване деградацията на почвите, преустановяване загубата на биоразнообразие.

SDG16. Насърчаване на мирни и приобщаващи общества за устойчиво развитие, осигуряване на достъп до правосъдие за всички хора и изграждане на ефективни, отговорни и приобщаващи институции на всички равнища.

SDG17. Увеличаване на средствата и възобновяване на глобалното партньорство за постигане на устойчиво развитие.

Особености и предизвикателства пред изпълнението на целите за устойчиво развитие 2030

Ще разгледаме последователно особеностите и предизвикателствата пред изпълнението на целите на ООН за устойчиво развитие, включително в условията на днешните световни кризи (United Nations 2022).

Реализирането на първата цел за устойчиво развитие, „изкореняване на бедността във всичките ѝ форми и навсякъде“, е сред най-силно и отрицателно засегнатите от текущите кризи. В годините преди настъпването на пандемията се наблюдава исторически спад в дела на хората на планетата, които живеят в край-

** Рамковата конвенция на ООН по изменението на климата (Парижко споразумение) е първото всеобщо, правно задължително световно споразумение за климата. То е подписано на 22 април 2016 г. и ратифицирано от Европейския съюз на 5 октомври 2016 г.

на бедност,^{***} като от 2015 г. до 2018 г. той спада от 10.1% до 8.6% от световното население (United Nations, 2022). В условията на пандемия, война и растящи цени на храните тези стойности рязко се влошават, като прогнозните данни се менят и стават все по-песимистични (World Bank). През 2020 г. за пръв път от двадесет години насам нараства делът на работещите, които живеят в крайна бедност, като за 2021 г. той възлиза на 6.9% от всички работещи (United Nations, 2022). Ефектът от световните кризи – пандемията COVID-19 и военния конфликт между Русия и Украйна – ще продължава да бъде силно негативен както в развитите, така и в развиващите се страни, вследствие съкращаването на икономически дейности и тежкото финансово състояние на множество работодатели.

Изпълнението на втората цел за устойчиво развитие „изкореняване на глада и постигане на продоволствената сигурност“ безспорно е силно възпрепятствано в условията на продоволствената криза, пред която е изправен днес светът. Украйна и Русия са сред основните износители на основни хранителни продукти и торове за селското стопанство, като заедно осигуряват 30% от световното потребление на пшеница, 20 % от световното потребление на царевица и 80% от световното потребление на слънчоглед. Следва да се отбележи, че още преди военният конфликт да даде своя ефект, вследствие основно на COVID-19 кризата, световните цени на храните към месец март 2022 г. са с 30% по-високи спрямо същия период на 2021 г. Броят на гладуващите хора на планетата расте постоянно от 2014 г. насам, като за 2021 г. той се изчислява на 828 млн. души, т. е. всеки десети човек на планетата. В допълнение към това, към 2021 г. една трета от населението на планетата (2.3 млн. души) не е имало регулярен достъп до подходяща храна, като 22% от децата под 5-годишна възраст са със задържан растеж (United Nations 2022). В условията на настоящите кризи може да се очакват все по-тревожни нива на тези стойности.

Що се отнася до третата цел за устойчиво развитие „здраве и благосъстояние за всички“, крахът в нейното изпълнение е очевиден. Към края на третото тримесечие на 2022 г. от COVID-19 са били заразени над половин милиард души в света, като по данни на Световната здравна организация смъртните случаи вследствие на това заболяване надхвърлят 6,5 млн. души (World Health Organization). Между януари 2020 г. и май 2021 г. 115 500 здравни работници са загубили живота си в

^{***} Съгласно прилагания от Световната банка методически инструментариум за определяне на бедността, до септември 2022 г. линията на бедност е 1.90 щатски долара на ден; същата е възприета и при съставянето на Доклада на ООН за изпълнение на целите за устойчиво развитие. От септември 2022 г. линията на бедност е променена на 2.15 щатски долара на ден. Вж. Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines (<https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines> , 23.09.2022).

борбата с пандемията. Разпределението на ваксините срещу COVID-19 в света е неравномерно. Към месец май 2022 г. ваксина са получили 17% от населението на страните с ниски доходи, докато в страните с високи доходи този дял е 80% (United Nations 2022). Заедно с това системите на здравеопазване са претоварени, което възпрепятства предоставянето на навременна здравна помощ при всякакви заболявания. Но и паралелните ефекти от живот по време на пандемия и заплаха от световна война върху психическото здраве на хората са не по-маловажни, включително поради несигурността, която носи бъдещето (Filho et. al. 2020). Тревожните и депресивни състояния са се увеличили значително, като най-засегнато е психичното здраве на младежите и жените. Впрочем, дори преди пандемията, 13% от младежите на възраст между 10 и 19 години са диагностицирани с психично заболяване – по данни на Световната здравна организация.

Четвъртата цел за устойчиво развитие се отнася до „приобщаващо и качествено образование и обучение през целия живот“. В условията на пандемия децата и младежите бяха принудени да напуснат класните стаи и да се обучават от разстояние, изолирани в домовете си. От март 2020 г. до февруари 2022 г. училищата по света са били напълно или частично затворени средно за 41 седмици. Безспорно е, че това се отразява на мотивацията на учащите и на техните преподаватели, а оттук – и на качеството на образованието. Бедните групи от населението са особено засегнати от наложилото се обучение от разстояние, доколкото децата от тези групи често нямат достъп до компютър или други подобни устройства, необходими за такъв тип обучение. Всъщност най-тревожният аспект от реализирането на тази цел е именно качеството на образованието, което не се ограничава до преподавателските методи, а е свързано и със социалната роля на образователната система (Alibegovic 2020). От друга страна, трябва да се каже, че онлайн обучението дава на децата на Украйна усещане за нормалност сред хаоса на войната. Към май 2022 г. две трети от украинските деца са напуснали домовете си, 130 образователни институции са разрушени и над 1 500 училища са повредени. Онлайн обучението там обаче продължава в сравнително нормалния си ход.

Традиционно липсват пълни и достоверни данни по отношение изпълнението на петата цел за устойчиво развитие „равенство между половете и гарантиране правата на жените и момичетата“. Насилие срещу момичета и жени на всякаква възраст се установява във всички страни по света, като 26% от жените на възраст над 15-годишна възраст са били обект на физическо или сексуално насилие от страна на съпруг или интимен партньор поне веднъж в живота си (United Nations 2022). Насилието над жени в условията на военен конфликт е ежедневие. В хода на пандемията все повече момичета са подложени на риск вследствие на икономически шок, затваряне на училища и преустановяване на социални услуги. В ус-

ловията на локдаун принудителното съжителство усложнява семейните ситуации и води до усилване на домашното насилие (UN Women).

Шестата цел за устойчиво развитие касае достъпа до чиста питейна вода и канализация. В глобален мащаб търсенето на вода нараства вследствие бързия ръст на световното население, урбанизацията и засиления натиск от страна на селското стопанство, индустрията и енергийния сектор. Дългогодишната свръх-експлоатация и замърсяване на запасите от питейна вода са довели до изостряне на водния стрес**** и застрашаване на свързаните с водата екосистеми. В световен мащаб водният стрес достига средно 18.6 % през 2019 г. Макар тази средна стойност да се запазва под критичните нива от 25%, налице са съществени различия в отделните страни по света. Така например, в Северна Африка и Западна Азия нивото на воден стрес през 2019 г. е 84.1%, което представлява увеличение с 13% спрямо 2015 г. (United Nations 2022). Безспорна е връзката между изпълнението на тази цел и разпространението на заболяването COVID-19, тъй като спазването на добра лична хигиена е фактор за неговото ограничаване. Съответно, недостигът на вода и липсата на канализация дават своето негативно отражение. Проблем, върху който страните не обръщат достатъчно внимание и който може да се превърне в източник на конфликти в бъдещи периоди, е липсата на яснота и съответни споразумения по отношение на трансграничните водни басейни.

Що се отнася до седмата цел за устойчиво развитие, „осигуряване на достъпна и устойчива енергия за всички“, в условията на разгръщащия се военен конфликт в Украйна и усложняващата се газова криза реализирането ѝ е силно затруднено. Освен пред газова криза Европа е изправена и пред недостиг на въглища, чието потребление се увеличава поради намалялото газоподаване (Станева 2022). Към 2020 г. 91% от световното население има достъп до електроенергия, спрямо 83% през 2010 г. Т. е. за този 10-годишен период броят на хората без електричество е спаднал от 1.2 млрд. на 733 млн. През 2020 г. 77% от световното население без електричество живее в Субсахарска Африка. Следва обаче да се подчертае, че поради икономическия натиск в условията на настоящата криза, част от населението с достъп до електричество не може да се ползва от него. Това се отнася предимно за африканските страни и развиващите се страни в Азия. През 2019 г. дялът на възобновяемата енергия в световната консумация на енергия дос-

**** Воден стрес възниква, когато търсенето на вода надвишава наличното количество през определен период или когато лошото качество на водата ограничава нейното използване (Water stress. European Environment Agency – <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary/water-stress>, 01.08.2022). Измерва се чрез съотношението между потребената питейна вода към общите запаси от питейна вода, като стойности над 25% се считат за неприемливи.

тига 17.7%, което е със 1.6 процентни пункта повече спрямо 2010 г. За същия период общото потребление на енергията от възобновяеми източници нараства с 25%. Най-голям е дялът на възобновяемата енергия в електроенергийния сектор (26.2% за 2019 г.), докато в сферата на транспорта той остава трайно нисък (3.6% за 2019 г.). Традиционно употребата на биомаса като например изгаряне на дърва за отопление се запазва на високи нива, като през 2019 г. представлява над една трета от използваната възобновяема енергия (United Nations 2022).

В условията на днешните кризи е особено възпрепятствано изпълнението на осмата цел за устойчиво развитие, „траен икономически растеж и достоен труд за всички“. В световен мащаб реалният БВП на глава от населението нараства с 1.4% на годишна база през 2019 г., през 2020 г. в условията на пандемия рязко спада с 4.4%, след което се възстановява през 2021 г. Преди кризата в Украйна очакванията бяха за нарастването му с 3.0% през 2022 г. и с 2.5% през 2023 г. – очаквания, в чието сбъждане е нереалистично да вярваме. Пандемията, както и ефектите от военния конфликт, дават своето отражение върху нивата на безработица. Предвижда се най-малко до 2023 г. глобалното ниво на безработица да се запази над нивата от 2019 г., когато е било 5,4%. Тревожен е дялът на младежите на възраст от 15 до 24 години, които се намират извън системите на заетост, образование или обучение^{*****} – вследствие от пандемията той се е увеличил до 23.3% през 2020 г. спрямо 21,8% през 2015 г. – 2019 г. Заедно с това 10% от децата в света са заети с детски труд към началото на 2020 г., като половината от тях извършват дейности, застрашаващи здравето и безопасността им (United Nations 2022).

По отношение на деветата цел за устойчиво развитие „изграждане на стабилна инфраструктура, приобщаваща и устойчива индустриализация и стимулиране на иновациите“ значимостта на стабилната инфраструктура и технологичните иновации стана особено видна в условията на пандемия. Икономиките с диверсифициран промишлен сектор и силна инфраструктура (в т. ч. транспорт, интернет свързаност и комунални услуги) бяха подложени на по-малко негативни влияния и се възстановяват по-бързо. Особено засегната от пандемията беше авиоиндустрията, като броят на пътниците в международен мащаб през 2020 г. е 1.8 млн. души, което е с 60% по-малко от предходната 2019 г. Това намира своето отражение в загуби за авиоиндустрията в общ размер 370 млрд. щ.д. за 2020 г. и допълнителни 115 млрд. щ.д. загуби за летищата. Заедно с това редица производства страдат от недостиг на основни суровини. Значимостта на научните изследвания, иновациите и новите технологии постоянно ще расте в условията на една нова икономическа и социална парадигма (Alibegovic 2020).

***** Тази група от лица се описват с акронима NEET: not engaged in either education, employment or training.

Що се отнася до изпълнението на десетата цел за устойчиво развитие, „намаляване на неравенството“, в годините преди пандемията се наблюдава положителна тенденция – неравенството в доходите намалява, като в много държави доходите на най-бедните растат по-бързо от средните нива за страната. Това обаче се променя в условията на световна пандемия. Във връзка с тази цел следва да се обърне внимание и върху бежанските вълни в света. Към средата на 2021 г. броят на бежанците в световен мащаб достига 24.5 млн. души, което представлява ръст от 44% спрямо 2015 г. и е най-високата документирана стойност изобщо. Най-голям е броят на бежанците от Северна и Западна Африка (8.4 млн. души), следвани от Субсахарска Африка (6.7 млн. души) и Латинска Америка и Карибския басейн (4.5 млн. души). Настъпилата в началото на 2022 г. война в Украйна увеличи значително тези стойности, като броят на украинските бежанци надхвърля 8 млн. души (UN Refugee Agency). Реализирането на тази десета цел е пряко свързано с цели едно и осем и се очаква да се влошава, като засяга най-уязвимите прослойки на населението. Влошаване може да се очаква по отношение на социалното включване, предоставянето на равни възможности и управлението на миграцията. В условията на пандемия обаче на преден план излизат и някои неочаквани дискриминационни фактори, свързани с начина на живот – например възможностите на пазаруване онлайн, особеностите на отделните професии и производителите от това опасности от заразяване и възможности за работа от разстояние, и др. (Alibegovic 2020).

По отношение изпълнението на единадесетата цел за устойчиво развитие, „устойчиви и безопасни градове и общности“, от особена важност е правилното планиране и реализиране на устойчиво градско развитие. Днес над половината от световното население живее в градовете, като очакванията са, че техният дял ще достигне 70% до 2050 г. Градовете са двигатели на икономическия растеж, те допринасят за над 80% от световния БВП, но заедно с това и за над 70% от емисиите на парникови газове. Замърсяването на въздуха от транспорт, промишленост, производство на електроенергия, изгаряне на отпадъци и др. представлява значителна заплаха за човешкото здраве, като води до повишен риск от сърдечни заболявания, инсулт, заболявания на белите дробове, инфекции на долните дихателни пътища. Все повече градове в света извършват мониторинг на качеството на въздуха, като днес това са над 6 000 града в 117 държави. Концентрациите на фини прахови частици 2.5 (ФПЧ 2.5)***** във въздуха намаляват в световен мащаб с 11% на десетилетие. Въпреки този напредък 99% от световното градско население живее в райони, където концентрациите на ФПЧ 2.5 надхвърлят стойно-

***** Фини прахови частици с диаметър до 2,5 микрона.

стите, публикувани в насоките на Световната здравна организация за качеството на въздуха от 2021 г., а именно под 5 микрограма на кубичен метър. Най-силно засегнати от замърсяване на градския въздух са хората в страните с нисък и среден доход.

Във връзка с постигането на тази единадесета цел следва също така да се подчертае значимостта на добре проектираните системи за обществен транспорт. До 2030 г. се очаква годишният пътнически трафик в световен мащаб да се увеличи с 50% спрямо 2015 г. Към 2020 г. само 37% от градските райони се обслужват от обществен транспорт, което означава, че 52% от градското население има достъп до такъв. Следва да се подчертае, че за изпълнението на тази цел от особено значение са индивидуалните решения на отделните граждани. Глобално проучване на МакКинзи разкрива промени в поведението на гражданите по отношение на начините им придвижване в условията на пандемия, по-конкретно: 52% от запитаните пътуват по-малко; използването на микромобилност^{*****} се е увеличило с 9%, а това на споделена микромобилност се е увеличило с 12% в сравнение с нивата преди пандемията (McKinsey 2020). Колоезденето позволява социално дистанциране и допринася за намаляване на замърсяването на въздуха в големите градове. По време на локдауна употребата на велосипеди за придвижване в градска среда се е увеличило със 129% в световен мащаб (Vauwens et. al. 2020). От друга страна, в условията на пандемия много хора предпочитат да използват лични превозни средства, вкл. автомобили, поради риск от заразяване в обществения транспорт, което води до повишаване замърсяването на въздуха в градовете. Заедно с това, с нарастването на урбанизацията все по-голямо внимание изисква управлението на отпадъците в големите градове. В условията на пандемия нарастват предизвикателствата в това отношение поради значителното увеличаване на медицинските отпадъци (дължащи се най-вече на личните предпазни средства за еднократна употреба), увеличеното търсене на пластмасови опаковки за еднократна употреба и спад на пазарната цена за рециклирана пластмаса (OECD 2020).

Следващата дванадесета цел за устойчиво развитие касае „осигуряването на устойчиви модели на потребление и производство“. Липсата на устойчиви модели на потребление и производство е сред основните причини за замърсяването на околната среда, изменението на климата и загубата на биоразнообразие. От 2000 г. до 2019 г. общото вътрешно потребление на

***** Микромобилността се отнася до малки, леки, лично управлявани превозни средства, със скорост под 25 км/ч. Включват велосипеди, електрически скутери, електрически скейтбордове, и др.

материали***** се е повишило с над 65% в световен мащаб, като за 2019 г. то възлиза на 95.1 млрд метрични тона. При това 70% от потреблението е в Европа, Северна Америка и Източна/Югоизточна Азия. Най-голям е ръстът му в Източна/Югоизточна Азия, като сред основните причини са увеличената гъстота на населението, индустриализацията и аутсорсингът на материалоемки производства към страните в региона. В условията на криза и продоволствена несигурност все по-голяма значимост придобива проблемът с разхищението на храна. В рамките на тази дванадесета цел е заложено до 2030 г. да се намали наполовина разхищаването на храна в световен мащаб, както и загубите на храна във веригите на доставки. През 2020 г. загубите на храна на етапа между събиране на реколтата и достигане до пазара възлизат приблизително на 13.3%, като този дял се запазва относително постоянен и е най-висок в Субсахарска Африка (21.4%) и Източна/Югоизточна Азия (15.1%). Допълнително 17% от достъпната за домакинствата храна бива разхищавана, което съответства на средно 121 кг на човек годишно. Растящото потребление на електронни устройства и електрическо оборудване, както и краткият жизнен цикъл на тези продукти, водят до постоянен ръст на електрическите и електронните отпадъци. През 2019 г. тяхното количество в световен мащаб възлиза на 7.3 кг на човек, като само 22.8% от тях са третирани в съответствие с екологичните норми.

Изключително важно за постигане на устойчиво развитие на планетата е реализирането на тринадесетата цел, „борба с изменението на климата и неговите последици“. Промените в климата на Земята, в т. ч. сушата, горещините и наводненията, се отразяват негативно върху живота на хората и върху състоянието на екосистемите като цяло. През 2021 г. средната температура на планетата е била с около 1.11 ± 0.13 °C над прединдустриалните нива.***** За да се постигне заложената в Парижкото споразумение цел за ограничаване на глобалното затопляне до 1.5°C над прединдустриалните нива (UN Climate Change), е необходимо глобалните емисии на парникови газове да достигнат своя връх преди 2025 г., след което да спаднат с 43% до 2030 г., а до 2050 г. да достигнат нулеви стойности. Настоящата ситуация и перспективите на енергийния пазар правят тази цел изключително трудна за постигане. През 2020 г. вследствие на COVID-19

***** Вътрешното потребление на материали (Domestic material consumption, DMC) измерва общото количество материали, използвани директно от икономиката; определя се като към годишното количество суровини, добити от територията на съответната страна, се добави вноса на суровини и се извади техния износ. Вж. Glossary: Domestic material consumption (DMC). Eurostat ([https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Domestic_material_consumption_\(DMC\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Domestic_material_consumption_(DMC))), 01.08.2022).

***** От 1850 г. до 1900 г.

потреблението на енергия по света намалява рязко, което води до спад с 5.2% на емисиите въглероден двуокис спрямо предходната година – спад, почти 5 пъти по-голям от този през 2009 г. в контекста на световната финансова и икономическа криза (World Meteorological Organization 2020). Тази тенденция обаче бързо бива компенсирана, като за 2021 г. въглеродните емисии се увеличават с 6% (United Nations 2022). Може да се очаква загрижеността за преодоляване на климатичните промени да остане на заден план в средносрочна перспектива с оглед социоекономическите проблеми, породени от текущите кризи (Alibegovic 2020).

Четиринадесетата цел за устойчиво развитие се отнася до „опазване на океаните, моретата и водните ресурси“. Ацидификацията на океаните и моретата,***** повишаването на температурата в тях, както и замърсяването им, имат редица негативни последици за водните екосистеми. Така например от 2009 г. до 2018 г. светът губи около 14% от кораловите рифове, в които се концентрира изключително биоразнообразие. По данни на Програмата на ООН за околна среда, ежегодно приблизително 11 млн. тона пластмаса биват изхвърляни в световния океан, като се очаква пластмасовото замърсяване постоянно да увеличава своя обем. Заедно с това в крайбрежните райони се наблюдава евтрофикация вследствие на хранителни замърсители (UN Environment Programme 2022).

Петнадесетата цел за устойчиво развитие е насочена към „опазване, възстановяване и насърчаване на устойчивото ползване на сухоземните екосистеми, устойчиво управление на горите, борба с опустиняването, преустановяване на процеса на деградация на почвите, преустановяване загубата на биоразнообразие“. Значителна част от сухоземните екосистеми на планетата са променени вследствие на човешката дейност. Постоянно расте броят на застрашените от изчезване биологични видове поради нарушаване на естествените им хабитати. Ежегодно биват унищожавани 10 млн. хектара гори (площ с размерите на Исландия), предимно за селскостопански цели (49.5% за земеделие и 38.5% за паша). Следва да се подчертае, че в Европа, Северна Америка и Азия горските площи са се увеличили от 2000 г. до 2020 г., докато в Латинска Америка и Африка те силно намаляват. През 2020 г. 18% от световните гори са в защитени природни територии (United Nations 2022). Пандемията COVID-19 насочи също така вниманието върху възможните негативни последици от намесата на човека в биоразнообразието на планетата и свързаната с това опасност от прехвърляне на патогени от животни към хора. Като знаем, че вирусът предизвикал пандемията най-вероятно произтича от взаимодействие между човека и дивата природа, интерес буди въпросът не толкова за влиянието на пандемията върху устойчивото развитие, а

***** Една от причините за ацидификацията се състои в това, че океаните поглъщат около една четвърт от емисиите въглероден двуокис.

по-скоро за влиянието на човешката дейност и взаимодействието между човека и природата върху евентуални бъдещи пандемии (Alibegovic 2020).

На особено изпитание днес е поставено постигането на шестнадесетата цел за устойчиво развитие, „мир, справедливост и отговорни приобщаващи институции“. През 2021 г. ООН документира 13842 смъртни случая в 12-те най-опасни военни конфликти в света. Военният конфликт в Украйна от началото на 2022 г. добавя значително към тази негативна статистика. В допълнение на това, около една трета от световното население, предимно жени, се чувстват застрашени да излизат нощем, като най-ниско е усещането за безопасност в Латинска Америка, Карибите и Източна/Югоизточна Азия.

Последната седемнадесета цел касае „увеличаване на средствата и глобално партньорство за постигане на устойчиво развитие.“. Страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие се стремят да подпомагат по-бедните страни в света. За 2021 г. сумите за подпомагане на развитието възлизат на 177.6 млрд. щ.д., като тези суми са с 20% повече от 2015 г. Заедно с това нараства размерът на глобалните преки чуждестранни инвестиции, като за 2021 г. те са в размер на 1.58 трлн. щ.д., от които 837 млн. щ.д. са насочени към развиващите се икономики. В условията на кризи, съществена част от ресурса, предвиден за подпомагане постигането на устойчиво развитие на планетата, е насочен към разрешаване на тези кризи.

Заклучение

Постигането на устойчиво развитие е от изключителна важност за оцеляването на човечеството в дълъг срок. През последния половин век са разработвани и приемани редица стратегически документи с тази цел. Въпреки това постигнатите резултати далеч не са оптимистични. Настоящите здравна и военна криза допълнително възпрепятстват реализирането на целите за устойчиво развитие. Застрашени са природната среда, достъпът до ресурси, както и самото „мирно човешко съществуване“. Пред човечеството стоят предизвикателства, справянето с които изисква общата воля на всички световни лидери и способността им да гледат в една посока – тази на бъдещето на нашите деца.

Използвана литература

1. Данкова, П. (2012). Човешкият фактор в корпоративната социална отговорност. Варна: Геа - Принт.
2. Dankova, P. (2012). Choveshkiyat faktor v korporativnata sotsialna otgovornost. Varna: Gea - Print.

3. Станева, М. (2022). Недостиг на въглища заплашва ЕС, в-к Капитал. (https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/sviat/2022/08/02/4375847_es_se_ochakva_da_ima_problemi_i_s_nedostiga_na/, 23.09.2022).
4. Staneva, M. (2022). Nedostig na vaglishta zaplashva ES, v-k Kapital.
5. Alibegovic, M. et. al. (2020). COVID-19 & SDGs: Does the Current Pandemic have an Impact on the 17 Sustainable Development Goals? A Qualitative Analysis (June 8, 2020). FEEM Policy Brief No. 07-2020.
6. Bauwens, M. et. al. (2020). Impact of Coronavirus Outbreak on NO₂ Pollution. *Geophys Res Lett.* Jun 16;47(11).
7. European Environment Agency (<https://www.eea.europa.eu/>, 23.09.2022).
8. Filho, W.L., et. al. (2020). COVID-19 and the UN Sustainable Development Goals: Threat to Solidarity or an Opportunity?, *Sustainability*, 12, issue 13, p. 1-14.
9. McKinsey and Company (2020). Five COVID-19 aftershocks reshaping mobility's future (<https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Automotive%20and%20Assembly/Our%20Insights/Five%20COVID%2019%20aftershocks%20reshaping%20mobilitys%20future/Five-COVID-19-aftershocks-reshaping-mobilitys-future-VF2.pdf>, 23.09.2022).
10. OECD (2020). Making the green recovery work for jobs, income and growth. OECD Policy Responses to Coronavirus. Also available online: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/making-the-green-recovery-work-for-jobs-income-and-growth-a505f3e7/>
11. United Nations (1972). Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972. Also available online: <https://digitallibrary.un.org/record/523249?ln=en>
12. United Nations (1987). Report of the World Commission on Environment and Development "Our Common Future". Also available online: <https://digitallibrary.un.org/record/139811?ln=en>
13. United Nations (1992). United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, "Agenda 21". Also available online:
14. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
15. United Nations (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Also available online: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
16. United Nations (2022). The Sustainable Development Goals Report. Also available online: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2022.pdf>

17. UN Climate Change. The Paris Agreement. Accessed 23.09.2022. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

18. UN Environment Programme (2022). World leaders set sights on plastic pollution (<https://www.unep.org/news-and-stories/story/world-leaders-set-sights-plastic-pollution>, 23.09.2022).

19. UN Refugee Agency. Ukraine emergency (<https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>, 23.09.2022).

20. UN Women. The Shadow Pandemic: Violence against women during COVID-19 (<https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/in-focus-gender-equality-in-covid-19-response/violence-against-women-during-covid-19>, 23.09.2022).

21. World Bank. Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines (<https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines>, 23.09.2022).

22. World Bank. Understanding Poverty. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty>

23. World Health Organization. Coronavirus (COVID-19) Dashboard (<https://covid19.who.int/>, 23.09.2022).

24. World Meteorological Organization (2020). United In Science: A multi-organization high-level compilation of the latest climate science information. Also available online: https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=10361

ACHIEVING THE UN SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS 2030 IN TIMES OF CRISES

Petya DANKOVA

Abstract

In the last three years, humanity has been faced with crises that reflect on a number of aspects of social and economic reality. This article discusses the UN sustainable development goals 2030 (SDGs 2030) and the challenges to their achievement in the context of today's global crises - the COVID-19 pandemic and the military conflict in Ukraine that broke out in early 2022. Key data about each of the SDGs 2030 point unequivocally to the fact that their realization seems more and more challenging, and even impossible. The conclusion is that humanity is facing economic, social and environmental challenges, the resolution of which requires good will and consensus on the part of all world leaders.

Key words: sustainable development, UN SDGs 2030, COVID-19.